

УДК 332.01

Ф.М. Уляненко, канд. екон. наук, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

МЕНЕДЖМЕНТ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ РЕГІОНІВ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО РЕГІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

У статті розкрита сутність управлінського впливу на рівень конкурентоздатності регіонів України.

В статье раскрыта сущность управленческого влияния на уровень конкурентоспособности регионов Украины.

The article deals with the essence of managerial influence on the level of competitiveness in Ukrainian regions.

Постановка проблеми. Основними ознаками соціально-економічного розвитку України є посилення впливу процесів глобалізації та регіоналізації. І хоча ці процеси мають різну спрямованість, однак між ними простежуються тісні взаємозв'язки [6]. По-перше, всі країни відрізняються між собою за цілим рядом ознак, а тому вплив глобалізації, який проявляється у залученні розміщених в їх межах ресурсів до світового обігу, неоднаковий. По-друге, територіальна диференціація в межах самих країн зумовлює, відповідно, неоднаковий вплив світових та внутрішньодержавних економічних процесів на розвиток окремих регіонів, що у свою чергу викликає поглиблення міжрегіональної асиметрії – роль високорозвинутих регіонів посилюється, а слаборозвинутих – послаблюється. Однак жоден з регіонів країни не тільки не хоче втрачати власні конкурентні переваги, а навпаки – підвищити ефективність їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки рівня конкурентоздатності регіонів присвячені роботи О. Алімова, О. Амоші, І. Бистрякова, М. Бутка, В. Гейця, З. Герасимчук, Б. Данилишина, С. Дорогунцова, Ф. Заставного, В. Квасюка, Я. Олійника, Г. Паламарчука, Л. Чернюк, М. Чумаченка та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність регіональних сегментів, потребує поглибленого дослідження управлінська роль регіональних органів влади на реалізацію конкурентних переваг в умовах становлення нового регіоналізму в Україні.

Мета статті. Метою цієї статті є розгляд конкретних аспектів впливу місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування Поліського економічного регіону України на використання конкурентних можливостей регіональних господарських систем в умовах поглиблення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу статті. Одним із основних шляхів вирішення цієї проблеми є посилення регіональних можливостей за допомогою отримання додаткових повноважень із загальнодержавного рівня. За визначенням Ю.В. Яковця, за таких умов формується багаторівнева система відносин з розподілом владних повноважень і правових норм, яка, очевидно, стане домінуючою в постіндустріальному суспільстві. Національна держава, на сучасному етапі розвитку, передає частину своїх функцій як вгору – в глобальні міждержавні і регіональні об'єднання, так і до низу – до регіональних адміністративних одиниць і муніципальних утворень. Ці процеси і складають основу регіоналізму.

Одночасно, із посиленням децентралізації всередині країни, в регіонах спостерігаються процеси інтеграції на основі створення об'єднань та структур з аналогічними регіональними утвореннями (такими, що мають схожі умови та проблеми розвитку). Такий процес визначають як регіоналізацію [1]. До основних факторів, що зумовлюють регіоналізацію, слід віднести:

- економічні – від розширення повноважень до поглиблення міжрегіональної співпраці;
- ресурсні – комплексність використання наявних ресурсів;
- територіальні – максимально повне використання геоелементів переваг;
- соціальні – забезпечення життєвих потреб населення внаслідок спільності більшої частини проблем.

Сучасна концепція посилення ролі регіонів шляхом отримання ними додаткових можливостей є досить актуальною. Одним із напрямів цієї концепції є «новий регіоналізм», сутність якого полягає у забезпеченні саморозвитку регіонів, на основі врахування всіх специфічних їх особливостей, ресурсів та інтересів з перенесення відповідальності за процеси розвитку на органи місцевої влади та самоврядування. Основними методологічними положеннями цієї теорії є:

- задіяння до соціально-економічного розвитку регіонів таких чинників, як населення та ресурсний потенціал, знання й інформація, котрі лежать в основі формування економіки знань;

- комплексність використання всіх можливостей регіонів через формування відповідного інституційного середовища, яке забезпечить реалізацію переданих на місцевий рівень владних повноважень;

- самодостатність регіонального розвитку через створення механізмів самозабезпечення з врахуванням як загальнодержавних, так і місцевих інтересів;

- програмно-цільовий підхід до розвитку регіонів з метою забезпечення збалансованого розвитку країни;

- багатоваріантність розвитку з метою швидкої адаптації регіональних утворень до динамічної зміни внутрішнього та зовнішнього середовища;

- активізація соціального партнерства, формування позитивного іміджу регіону і, як наслідок, підвищення рівня їх інвестиційної привабливості.

Новий регіоналізм є комплексним та багатовимірним явищем, яке набуває різних форм під впливом глобалізації та економічної лібералізації. Однак основою цієї концепції була і залишається теза про те, що регіональний розвиток повинен ґрунтуватися насамперед на внутрішньому потенціалі – місцевій економіці та перевагах міжсекторного виробництва з передачею значної частини владних повноважень регіональним органам [2]. Одночасно відбувається зміна пріоритетів економічного розвитку, відповідно до нових тенденцій сучасного соціально-економічного розвитку регіонів та формування конкурентоспроможного господарства. Відповідно, першочергового значення повинні набувати [4]:

- активізація інвестиційно-інноваційної діяльності;
- формування та розвиток систем інформаційного забезпечення;
- диверсифікація фінансових ресурсів із зменшення частки прямого державного фінансування;

- підвищення ролі регіональних органів влади та місцевого самоврядування;

- розвиток інфраструктури;

- зниження матеріало-, енерго- та трудомісткості виробництва;

- ефективне використання наявного ресурсного потенціалу.

Таким чином, відповідно до сучасної концепції нового регіоналізму ефективний соціально-економічний розвиток регіону та рівень його конкурентоспроможності значною мірою визначається ефективним регіональним управлінням.

Одним із найбільш вдалих визначень конкурентоспроможності регіону та місця управлінського впливу на цей процес запропоноване О.З. Селезньовим [3]. Дослідник визначав, що конкурентоспроможність регіону – це обумовлене економічними, соціальними, управлінськими та іншими факторами становище регіону та його окремих то-

варовиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, що відображається через показники (індикатори), які адекватно характеризують такий стан та його динаміку.

На нашу думку, управлінський фактор, об'єднуючи природні та набуті в процесі розвитку властивості регіону в єдиний механізм регіональної конкурентоспроможності можна оцінити відповідно до кінцевої результативності всіх учасників господарської діяльності. Відповідно, з нашої точки зору, як ключові показники, які дадуть можливість оцінити рівень та якість управлінського впливу на регіональну конкурентоспроможність, можна використати:

– доходи населення – динаміка і структура яких відображають ефективність місцевого управління у сфері залучення та використання людських ресурсів, його вплив на рівень життя населення в цілому;

– фінансовий результат діяльності підприємств, оскільки він дає можливість ефективності впливу органів регіональної влади та місцевого самоврядування на розвиток підприємницького середовища;

– прямі іноземні інвестиції як один із базових індикаторів рівня сформованості регіонального інфраструктурного середовища.

Одним із базових показників, який дозволяє оцінити управлінський вплив на рівень конкурентоспроможності регіонів, є доходи населення.

У Поліському регіоні впродовж 2005-2009 років спостерігались схожі до загальнодержавних тенденції зростання доходів населення (табл. 1).

Таблиця 1

*Динаміка доходів населення України та Поліського регіону**

Регіон	Доходи по роках, млн. грн					Середньорічні темпи приросту
	2005	2006	2007	2008	2009	
Україна	370636	472061	623289	845641	897669	1,248
Поліський регіон	32233	39975	52190	69651	73091	1,227
Області:						
Волинська	6852	8414	10943	14662	15430	1,225
Житомирська	9212	11472	15132	20216	21041	1,229
Рівненська	7646	9656	12555	16865	17714	1,234
Чернігівська	8523	10433	13560	17908	18906	1,220
Регіон	Доходи у розрахунку на одну особу по роках, грн					Середньорічні темпи приросту
	2005	2006	2007	2008	2009	
Україна	7897,7	10120,1	13440,9	18326,3	19530,3	1,254
Поліський регіон	6507,8	8575,7	11272,6	15132,6	15945,5	1,251
Області:						
Волинська	6417,5	8106,0	10558,7	14149,8	14883,8	1,234
Житомирська	6476,8	8710,0	11591,0	15620,5	16364,1	1,261
Рівненська	6461,6	8364,5	10898,4	14652,5	15382,1	1,242
Чернігівська	6660,2	9057,2	11937,7	15970,7	17037,0	1,265

**Розраховано за даними [5]*

Як свідчать дані таблиці, як у абсолютному, так і у відносному вимірі тенденції динаміки доходів населення Поліського регіону характеризувались позитивними значеннями. За середньорічними темпами приросту загальної суми доходів не можна виділити явного лідера у цій сфері. Дещо інша ситуація спостерігається у темпах зростання доходів населення у перерахунку на одну особу. За даним показником у Чернігівській та Житомирській областях спостерігались дещо вищі середньорічні темпи приросту цього показника, які до того ж перевищили середні значення по Україні.

У територіальному розрізі Поліські регіони значно відстають від загальнодержавного показника локалізації доходів населення (табл. 2).

Таблиця 2

*Динаміка індексу локалізації доходів населення у розрахунку на одну особу**

Регіон	Роки					Середньорічні темпи приросту
	2005	2006	2007	2008	2009	
Україна	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Поліський регіон	0,824	0,847	0,839	0,826	0,816	0,998
Області:						
Волинська	0,813	0,801	0,786	0,772	0,762	0,984
Житомирська	0,820	0,861	0,862	0,852	0,838	1,005
Рівненська	0,818	0,827	0,811	0,800	0,788	0,991
Чернігівська	0,843	0,895	0,888	0,871	0,872	1,008

*Розраховано за даними [5]

Серед областей зростання територіального зосередження цього показника спостерігалось, як і у попередньому випадку, в межах Чернігівської та Житомирської областей, а зменшення – у Волинській та Рівненській областях.

Для Поліських областей структура доходів не відповідає аналогічним співвідношенням по Україні, що свідчить про нераціональну їх структуру (табл. 3).

Таблиця 3

*Структура доходів населення України та Поліського регіону**

Регіон	Доходи населення	У тому числі:			
		заробітна плата	прибуток та змішаний дохід	соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	доходи від власності
Україна	100,0	41,9	14,6	39,6	3,9
Поліський регіон	100,0	36,0	18,2	43,1	2,7
Області:					
Волинська	100,0	34,0	20,4	42,7	2,9
Житомирська	100,0	36,3	17,8	43,6	2,4
Рівненська	100,0	36,3	18,8	42,3	2,6
Чернігівська	100,0	37,2	16,3	43,6	2,9

*Розраховано за даними [5]

Існуюча структура доходів свідчить про нераціональне використання наявних людських ресурсів у регіоні, внаслідок неможливості органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечити відповідні умови реалізації трудового потенціалу населення.

Як свідчить аналіз, основну частку доходів населення областей Поліського регіону складають соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, що є надзвичайно негативним явищем, оскільки свідчить про те, що населення існує переважно за рахунок державних виплат.

Негативними ознаками регіональної конкурентоспроможності, які можна визначити відповідно до структури доходів населення, є низька частка заробітної плати по відношенню до загальнодержавного рівня, що свідчить про низький рівень оплати праці внаслідок низького рівня прибутковості місцевих підприємств. До цієї групи ознак слід віднести також низьку питому вагу доходів від власності, що свідчить про неналежний стан розвитку ринкових інститутів, які б забезпечували зростання такого джерела доходів.

Однією із небагатьох позитивних ознак, що характеризує рівень управлінського впливу на регіональну конкурентоспроможність, є прибуток та змішаний дохід, частка якого в областях Поліського регіону дещо вища, ніж у середньому по Україні.

Таким чином, стосовно доходів населення, їх структури, динаміки та територіально-го зосередження в областях Поліського регіону, можна зробити наступні висновки:

– у цілому регіон не виділяється значними показниками доходів населення, які в загальнодержавній структурі складають близько 8 %;

– загальні тенденції динаміки та територіального зосередження доходів населення як у абсолютному, так і у відносному вимірах у цілому відповідають загальнодержавним тенденціям;

– в областях регіону спостерігається незадовільна структура доходів населення, в якій спостерігається досить висока частка соціальних виплат та трансфертів, низька частка зарплат та доходів від власності у порівнянні з Україною, що свідчить про недостатній рівень зусиль місцевих органів влади стосовно формування раціональної структури забезпечення потреб населення, досліджуваних областей.

Важливим індикатором, що дає можливість оцінити рівень управлінського впливу на регіональну конкурентоспроможність, є фінансові результати підприємств (табл. 4)

Як свідчать дані таблиці, сальдо фінансової діяльності підприємств і організації областей Поліського регіону зростало у період з 2000 по 2007 роки. За цей час найвищого рівня цей показник досяг у Рівненській області і склав 37 % регіонального обсягу.

Таблиця 4

*Динаміка фінансового результату (сальдо) від звичайної діяльності підприємств до оподаткування, млн. грн**

Регіон	Роки					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	13034,3	64370,8	76253,4	135897,9	8954,2	-42414,7
Поліський регіон	253,9	1189,2	1288	2338,9	-1912	-2380
Області:						
Волинська	-16,6	369,9	270,8	494,5	-1148,1	-750,9
Житомирська	160,2	154,2	280,9	462,5	-612,8	-395,1
Рівненська	-21,1	358,2	583,3	878,6	-55,6	-852,6
Чернігівська	131,4	306,9	153	503,3	-95,5	-381,4

**Розраховано за даними [5]*

У період з 2008 по 2009 роки в регіоні спостерігався різкий спад прибутковості підприємств, особливо у Рівненській та Чернігівській областях, які поступово збільшували розмір негативного сальдо. В той же час, у межах Волинської та Житомирської областей, після найбільшого рівня падіння у 2008 році, вже у 2009 році спостерігається поступове вирівнювання ситуації.

Що стосується динаміки та особливостей територіального зосередження фінансового результату прибуткових підприємств, то основні їх показники приведені в таблиці 5.

Зокрема протягом 2000-2007 років обсяг фінансового результату цієї групи підприємств зростав досить значними темпами. Упродовж 2008-2009 років, незважаючи на складну, глобальну фінансово-економічну кризу, прибуткові підприємства областей Поліського регіону значно знизили темпи отримання прибутку. Незважаючи на це, в середньому у період з 2000 по 2009 роки темпи приросту коливались від 8 до 18,9 % щорічно.

Однак у цілому регіон не володіє достатніми можливостями для формування групи прибуткових підприємств, про що свідчить зменшення і до того незначної частки таких підприємств у загальнодержавному вимірі.

Підводячи підсумок проведеному аналізу фінансової результативності підприємств областей Поліського регіону, можна зробити наступні висновки:

– області регіону не володіють достатньою кількістю підприємств, здатних приносити прибуток, що свідчить про прорахунки у сфері формування сприятливого бізнес-середовища;

– світова фінансово-економічна криза значно позначилась на фінансових показниках підприємств Поліського регіону, що проявилось у від'ємному сальдо, і це доводить відсутність у місцевих органів влади дієвих важелів подолання кризових явищ різного рівня складності;

– низький рівень розвитку виробничого потенціалу, майже повна відсутність у місцевих органів влади дієвого механізму впливу на фінансову результативність підприємств зумовлює те, що такий значний за площею, запасами природних ресурсів, кількістю населення регіон забезпечує лише 2,2 % фінансового результату прибуткових підприємств усієї України.

Таблиця 5

*Динаміка та територіальна структура фінансового результату прибуткових підприємств**

Регіони	Роки						Середньорічні темпи приросту
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	
	млн. грн						
Україна	35224,7	89165,1	110648,6	182994,4	193669,1	144059,2	1,193
Поліський регіон	1146,9	2351,4	2792,8	4334,9	4169,6	3217,0	1,138
Області:							
Волинська	213,6	608,5	691,5	1092,9	889,3	716,5	1,163
Житомирська	418,8	513,7	721,6	1047,7	985,5	787,8	1,082
Рівненська	230,0	662,3	860,7	1329,8	1122,7	601,4	1,128
Чернігівська	284,5	566,9	519,0	864,5	1172,1	1111,3	1,186
	% до України						
Україна	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	1,000
Поліський регіон	3,26	2,64	2,52	2,37	2,15	2,23	0,954
Області:							
Волинська	0,61	0,68	0,62	0,60	0,46	0,50	0,976
Житомирська	1,19	0,58	0,65	0,57	0,51	0,55	0,907
Рівненська	0,65	0,74	0,78	0,73	0,58	0,42	0,946
Чернігівська	0,81	0,64	0,47	0,47	0,61	0,77	0,994

*Розраховано за даними [5]

Значні можливості для оцінки рівня управлінського впливу на регіональну конкурентоспроможність надає показник прямих іноземних інвестицій у регіони України. Динаміка та структура цього показника оцінює рівень розвитку ринкової інфраструктури, від чого залежить довіра до підприємств регіону з боку іноземних інвесторів, а відповідно свідчить про активність та ефективність місцевих органів влади у цій сфері.

У цьому регіоні в цілому та окремо взятій області на нинішньому етапі свого соціально-економічного розвитку та за нинішньої системи регіонального управління не здатні забезпечити достатній рівень прямих іноземних інвестицій у свої межі (табл. 6).

У межах Полісся у 2009 році було зафіксовано 907,2 млн. дол США прямих іноземних інвестицій, що складає лише 2,3 % їх загального обсягу по Україні. Найменший обсяг у 2009 році змогла залучити Чернігівська область – 0,2 % загальноукраїнського показника. До того ж, протягом 2005-2009 років область поступово втрачала темпи приросту цього показника – в середньому по 3 % на рік.

Найбільший обсяг прямих іноземних інвестицій у 2009 році змогла залучити Волинська область – 328,9 млн. дол США, або 0,8 % загальнодержавного їх обсягу. Найвищі темпи приросту цього показника протягом 2005-2009 років продемонструвала Рівненська область – в середньому по 37 % на рік.

Таблиця 6

*Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну та Поліський регіон**

Регіон	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол США					Середньорічні темпи приросту
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	
Україна	16890	21607,3	29542,7	35616,4	40026,8	1,241
Поліський регіон	378,9	589,4	885,7	813,1	907,2	1,244
Області:						
Волинська	113,4	272,4	392,4	269,2	328,9	1,305
Житомирська	90	122,9	173,6	177,4	215,4	1,244
Рівненська	77,3	112,6	233,1	272,1	275,5	1,374
Чернігівська	98,2	81,5	86,6	94,4	87,4	0,971
	Прямі іноземні інвестиції у розрахунку на одну особу, дол США					Середньорічні темпи приросту
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	
Україна	3597,1	4635,4	6381,0	7738,2	8732,2	1,248
Поліський регіон	364,2	567,8	854,6	784,7	875,1	1,245
Області:						
Волинська	85,3	206,8	300,6	208,0	255,8	1,316
Житомирська	77,8	106,5	150,7	154,1	187,0	1,245
Рівненська	66,2	97,8	205,2	242,7	248,3	1,392
Чернігівська	84,0	70,8	76,2	84,2	78,8	0,984

*Розраховано за даними [5]

Важливо відзначити, що протягом досліджуваного періоду середньорічні темпи приросту залучення прямих іноземних інвестицій у всі регіони Полісся, за виключенням Чернігівської області, перевищували відповідні темпи по країні.

Аналогічні тенденції спостерігаються і у динаміці показника прямих іноземних інвестицій у перерахунку на одну особу. Лідерами за цим показником є Волинська та Рівненська області, а найгірші значення зафіксовані у Чернігівській.

Відповідно до виявлених тенденцій характеризуються й особливості територіального зосередження прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу (табл. 7).

Таблиця 7

*Динаміка індексу локалізації прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу**

Регіон	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Середньорічні темпи приросту
Україна	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Поліський регіон	0,101	0,122	0,134	0,101	0,100	0,997
Області:						
Волинська	0,024	0,045	0,047	0,027	0,029	1,054
Житомирська	0,022	0,023	0,024	0,020	0,021	0,998
Рівненська	0,018	0,021	0,032	0,031	0,028	1,115
Чернігівська	0,023	0,015	0,012	0,011	0,009	0,788

*Розраховано за даними [5]

Аналіз засвідчує, що Поліський регіон та його області відіграють малопомітну роль у процесі залучення прямих іноземних інвестицій. Так, у 2009 році Полісся забезпечувало лише 0,1 % душевого показника прямих іноземних інвестицій в Україні. Це свідчить про надзвичайно низьку інвестиційну привабливість Полісся та його областей для іноземних інвесторів.

Таким чином, стосовно залучення прямих іноземних інвестицій у Поліський регіон та його області слід відзначити:

– незважаючи на ряд привабливих ознак, активність іноземних інвесторів у межах регіону незначна;

– регіони намагались збільшити обсяг прямих іноземних інвестицій у свої господарські системи, про що свідчить позитивна динаміка цього показника для більшості областей;

– незважаючи на позитивну динаміку прямих іноземних інвестицій, рівень інвестиційної привабливості регіону залишається низьким, а увага органів місцевої влади до цієї проблеми потребує докорінної зміни.

Висновок. Результати аналізу засвідчили недостатні зусилля місцевих органів управління стосовно комплексного розвитку регіональних господарських систем Поліських областей і, перш за все, внаслідок недосконалого механізму регіонального управління.

За таких обставин постає необхідність розробки та запровадження нової системи управління регіональним розвитком, заснованої на методологічній базі європейського регіоналізму. Така система вимагає системної модернізації інституційного середовища, оптимізації організаційної структури управління регіональним розвитком, нарощування конкурентних позицій кожного регіону України, виходячи із специфічних потенційних можливостей.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко. – К.: Знання України, 2005. – 496 с.
2. Гладкий Ю. Н. Регионоведение / Ю. Н. Гладкий, А. И. Чистобаев. – М.: Гардарики, 2000. – 382 с.
3. Селезнев А. З. Конкурентные позиции и инфраструктура рынка России / А. З. Селезнев. – М.: Юрист, 1999. – 384 с.
4. Семиноженко В. П. Новий регіоналізм / В. П. Семиноженко, Б. М. Данилишин. – К.: Наукова думка, 2005. – 160 с.
5. Статистичні щорічники України та її регіонів за 2009 рік / за ред. Осауленка О. Г. – К.: Державний комітет статистики України, 2010.
6. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: в 3 т. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки / за ред. В.М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.
7. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю. В. Яковец. – М.: ИНФРА, 2000. – 268 с.